

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

PHEREKGONG
2017

FRANS MOKOENA – Molemi wa Selemo wa Mehla e Metjha

Frans Tshepo Mokoena (36) wa Tweespruit ho la Foreisetata o phatlaladitswe e le Molemi wa Selemo wa Mehla e Metjha wa 2016 Grain SA/Absa/John Deere Selemong sa Ditjhelete moketjaneng wa Grain SA ka la 14 Mphalane. Mmoho, Frans le mofumahadi wa hae, Agnes, ba tshwere temo dihekthareng tse 2 200 – Frans o shebane le dijothollo, dikromo tsa nama le dinku, mme Agnes yena o shebane haholoholo le tlhahiso ya mahe le mesebetsi ya tsamaiso.

Le hoja molemi enwa ya hlasisang haholo, ya ratang kgwebo, a ile a shebana le diqholotso

tse ngata bophelong, tsena ha di a ka tsa mo sitisa tseleng ya hae ya ho ba molemi ya hlahileng ka maphetla. Ka baka la kgaello ya ho phethela dithuto tsa hae tsa sekolo, a tlameha ho tlolahla sekolo hoba a phethela kereiti ya 6, mme a thusa ntatae ka mesebetsi ya letsatsi le letsatsi ya polasi. Ha a le dilemo tse 21 o ne a se a lahlehetse ke batswadi, mme a tshwanela ho tshwara mesebetsi ya polasi ka bo-yena. A tswela pele ka seo ntatae a mo rutileng sona – ka ho phela feela ka tsa bohlokwa le ho boloka tjhelete le ho e sebedisa hape dithhokong tsa polasi.

Frans a joina Lenaneo la Grain SA la Ntshe-tsopele ya Molemi ka 2006, mme a tshwarana matsoho le Johan Kriel. Setswalla sena sa mo thusa ho tswela pele jwalo ka molemi. ‘Ke mona moo ke leng teng ka baka la tsebo eo ke e fumaneng ka baka la Grain SA,’ o buile jwalo puisanong. O sa ntse a ena le diphehetso tseo a lokelang ho shebana le tsona, e leng tse kang mathata a ho fumana tjhelete ya tlhahiso, diphetoho tsa tlelaemete le ditjeho tse phahameng tsa tse kenngwang mobung, empa molemi enwa ya sebetsang ka thata a ke ke a dumella ho nyahamiswa ke letho tjhesehong ya hae ya ho ba karolo ya bokamoso ba temo Afrika Borwa.

Ka motlotlo Frans Mokoena o amohela thaetlele ya 2016 ya Grain SA/Absa/John Deere Selemong sa Ditjhelete mabapi le Molemi wa Mohwebi wa Selemo wa Mehla e Metjha.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Louise Kunz, mophethisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho louise@infoworks.biz.

Koranta ya Grain SA ya bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala Ka Hare:

05 | Tsohle mabapi le ditho

08 | Taolo ya seboko dinaweng tsa soya

11 | Na polasi ya ka e tla tshwarella? Mehato ya ho shebana le potso ena

Eka 2017 be e ka ba qaleho YA SEHLA SE SETLE SA DIJOTHOLLO

NKGONO JANE O BUA TJENA...

Selemo se setja se thwasitse – eka e ka ba selemo sa thabo le kuno e ntle le lona bohole. Ke dumela ruri hore le bile le dipula tse ntle, le hore dijothollo tsa lona di shebahala di le ntle. Mekgwa e metle ya temo e bohlokwa tlahisong ya dijothollo tse ntle, empa ha pula e le siyo, re tla sitwa ho atleha.

Haeba Afrika Borwa e tshwanelo ho ba le kotulo e ntle ya poone, kgonahalo ke ya hore ditheko di ka nna tsa theoha. Ho bohlokwa ho nahana ka mmaraka wa sejothollo sa hao. Kuno e phahameng ke ntho e ntle empa o boetse o batla ho fihlella theko e phahameng ya sejothollo sa hao. Haeba o se na bonneta ka mmaraka kapa papatso ya sehlahiswa sa hao, mlemo ke ho batla keletso.

Hangata kgwedi ya Pherekong ke ya motjheso o matla haholo, mme re tshepa hore poone e ke ke ya angwa ha bohloko ke motjheso ona. O tshwanetse ho nna o tsomana le sesedi, le ho ba sedi tabeng ya mahola. O ka nna wa tshwanelo hofafatsa mahola hape hore o kgone ho tshireletsa sejothollo sa hao ho fihlella nakong ya kotulo. Mahola a beha dijothollo tsa rona tsietsing ka mehla, mme re tshwanetse ho fina seledu ka ho thibela mahola ho etsa peo – mahola a kenang masimong monongwaha ke a tla mela selemong se tlang. Taolo e sa le pele ke mohato o hlokolosi hore kattleho e be teng.

Dithuto tsa kwetliso di tla boela di simolla hape kgwedding ya Hlakola. Ho fumana tsebo ho fa motho matla, mme o tla ba le monyetla o moholo ka ho ba teng dithutong tsena. Dilemong tse mimalwa tse fetileng, re ile ra rala le ho hlaphisa dithuto tse fapaneng tsa kwetliso, tse fetang tse 34 ka palo. Mohlomong tse ding tsa tsona ha di bohlokwa hakaalo ho wena, empa tse ding di ka nna tsa o fahlolla mona le mane. Haeba o na le thahasello, ikopanye le mohokahanyi wa hao wa ntshetsopele (dinomoro tsa hae tsa mohala di fumaneha ho Pula Imvula).

Re tshepa hore re tla kgona ho kgothaletsa batjha ba rona hore ba be le thahasello temong, mme ba e nke e le mosebetsi wa bophelo bohole ba bona. Re ipiletsa ho wena hore bana ba hao ba kene ka setotswana mesebetsing ya temo – empa eseng ka ho ba kgahlapetsa – empa jwalo ka monyetla wa ho sebedisa masimo e le moo ho hlahiswang dijoteng le ho iketsetsa tjhelete.

Eka wena le ba lelapa la hao le ka iphumana le atetswe ke mahlohonolo selemong sena se setja!

Ka mora komello e kgolo ya 2016, molemi ka mong o lebelletse ka matsoho a mabedi dipula tse ntle tsa lehlabula le dijothollo tse ntle Kaapa Bophirimela. Le hoja pula e sa ne tjhelete kapa jwang, empa rona balemi re motlotlo haholo. Modimo o sa ntse o re bontsha hore ntho e nngwe le e nngwe e na le qalo le qetello. Tshepo ya rona ke hore 2017 e tla ba selemo se setle dijothollong.

Ha ke sa ntse ke sebetsa lefatshwaneng la tlhophiso ya dijothollo, e mong wa ditsebi indastering ya dikgo o kile a nthuta nnete e kgolo ya hore nakong ya kgora, manejara o tshwanetse ho tsepamisa maikutlo tabeng ya ho fokotsa ditjeho. Matletsatletse ha a bolele hore jwale motho a ka nna a hafaka, a senya feela. Tshenyo e etswang kajeno e thatafatsa dintho le ho feta nakong e tlang.

O tlamehile ho lekota dikamano tsohle tsa hao le bao o rekang ho bona. Re se re ile ra bona barekisi ba bang ba thusang balemi haholo le ka dinyehlisetsa nakong tsa komello. Barekisi bana ke bao re tla nne re be le bona nakong e telele.

Ke boetse ke kgothaletsa hore hang ha dijothollo tsa hao di jetswe le ho kotulwa, o ke o bale lethonyana ka ntho e ntjha e ka o thusang ho ntlatfatsa tlhahiso polasing ya hao. Ke thabile haholo ka menyetla ya di-tharollo tse ntjha tse ntseng di etswa diprojekeng tsa dipuphutso tsa Grain SA. Re le balemi re tshwanetse ho dula re tsomana le dintlatfatsa tse ntjha tse ka re thusang, mme Grain SA e lomahantse meno ho o thusa mabapi le tse jwalo. Mekgwa e metjha ham-moho le tlhahiso e hlwahlwka ke tsona motho wa tlhahiso e tla tshwarella.

Hangata balemi ba iphumana ba sitwa ho rera mesebetsi ya bona ka nepo ha ba lokela ho ya matsatsing a phomolo. Bothata ke hore bona ba shebane le tlhaho le dihla tsa selemo. Ho tshwana feela le nakong yane ya kgale ha Jesu a ne a tswalwa. Badisa ba ne ba le naheng, ba disitse mehlape ya bona ha batho ba ne ba eya e mong le e mong a ilo balwa moo a tswaletseng teng. Re

anabela boinehelo ba hao ba ho sebetsa masimo a hao le ho hlahisetsa setjhaba dijoteng le ho feta nakong tsena se setle dijothollo.

Grain SA e o lakaletsatse tse ntle le ho tsoha molota selemong sa 2017 ka mora mathata a maholo a 2016. A re lekeng ka hohle ho sebedisa menyetla eo Modimo o re fileng yona Selemong sena se Setja. Ke boetse ke rata ho o hopotsa ho jala peo e ntle dipeleng tsa baratuwa ba hao matsatsing ana a kajeno. Dula fatshe le bona, o ba botse ka ditoro tseo ba nang le tsona dipeleng tsa bona mabapi le bokamoso, mme o ba kgothaletsatse hore ba se ke ba lalehlehelwa ke tshepo nakong tsena se boima. Sena ke seo re ithutileng sona sehleng sena se fetileng.

Grain SA e o lakaletsatse kgaphukgaphu ya mahlohonolo selemong sena sa 2017. Di tswale mafahla, mekotla e be disabusabu!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jannie de Villiers, Molaodi ya ka Sehloohong wa Phethahatso (CEO) wa Grain SA. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho jannie@grainsa.co.za.

TSEBO KE MATLA!

Tlhahiso ya poone dinakong tse sa tsitsang

Dihi la tsena tse mmalwa tsa komello, tse iponahaditseng ka dithemphereitjhara tse phahameng le pula e fokolang, di bakile ho tsilatsila dipelong tsa balemi. 2016 e bile selemo seo dihekthara tse ngata di ileng tsa tlohelwa di sa lengwa e le ha re mame-lletse komello e mpe haholo dilemong tse lekgolo tse fetileng.

Dipula tse itseng di bile teng lebatoweng le ka bophirimela mathwasong a selemo, mme kgwedi ya Pherekong e bonahetse ka sephethephethetse se matla sa ho jalwa ha poone. E bile mohlolo hore poone ena e jetsweng nako e se e ile haholo, e fane ka kuno e ntle hakana ho feta poone e neng e jetswe nakong e ntle ya yona. Re bile lehlohonolo hore serame se be siyo, e leng ho bakileng hore dimela di be le nako e ntle ya ho tiya. Le ha ho le jwalo, ha ke kgolwe hore ke nna feela ya rapelang hore selemo sa 2017 e be sa dipaterone tse ntle tsa sehla, tse kgutlelang setlwaeing!

A re se keng ra ba batho ba hlokang nnete. Afrika Borwa ke naha ya komello, mme ba bangata ba rona re jala poone mabatoweng a komello ao ho ya ka nalane a nnileng a ba le komello ya nako tse kgutshwane nakong ya sehla. Ka kakaretso re ka re Pherekong e tsejwaa e le ‘kgwedi e boima’ ya dimela tsa poone. Ke hona moo hangata re nang le motjheso o atileng wa lehlabula kapa yona komello. Taba ya bohlokwa, hona ho etsahala nakong eo poone e leng boemong bo hlokolosi ba kgolo ya yona, e leng pele e etsa bolepo. Taba ya ho lahlehelwa ke mongobo le ho tiya ha yona ho etsahala nakong ena. Nneta ke hore, Pherekong ke nako e boima!

Hape Pherekong e boetse ke kgwedi ya metlae. Ena ke nako eo mekgwa ya temo e behwang tekong. Bokgoni ba dimela ba ho jara kgatello ke bona bo bolelang pale le ditaba. Na mongobo wa rona o ile wa baballwa ho le hokae? Na taolo ya rona ya mahola e bile maemong a jwang? Mokgwa oo re ileng ra sebetsana le maemo ana a boima ka katleho ke ona a tla laola ka moo poone e tla ema e tsetsepse mathateng a Pherekong, e leng a motjheso o phahameng haholo le komello. Mme tse boholoko ke tsena...ka bomadimabe mohau ke o monyane mabapi le molemi ya sa hlophisang ditaba tsa hae hantle kgwedding ya Pherekong! Nako ha e sa le yo ya ho leka ho phekola bothata bo seng bo le teng – Taba ya ho laola maemo a qomatsi ha e sebetse tlhahisong ya poone! Bothata bo boholo ba lehola,

kapa lekgapetla la mobu le sa Iwantshwang ka nepo, le neng le tshwanetse ho pshatlwa pele ho jalwa, ke ntho e ke keng ya lokiswa ha dimela di se ntse di hola.

Jwale, re itokisetsa jwang kgwedi ya Pherekong ha re emetse ho jala poone?

Bala, mamela, ithute

Maemo a dipaterone tsa lehodimo a ke ke a leptjwa, mme a a fapano EMPA ka theknoloji e seng e le teng jwale re ka ba le setshwantsho se hlakileng sa kgwedi ya Mphalane hore re ka lebella dife. Balemi ba tshwanetse ho tseba hore bolepi ba maemo a lehodimo ke ba maemo a tlwaelehileng, a komello e sa tlwaeleheng (El Niño) kapa a mongobo o sa tlwaeleheng (La Niña), ao re yang ho ona. Ona ke mohlodi wa bohlokwa wa tlhahisolededing mabapi le diqeto tsa rona ha re eya re shebile sehla se tlhang.

Mefuta ya dipeo

Matsatsing ana re na le monyetla wa ho ntlaufatsa dikuno tsa rona ha bonolo ka ho kgetha mefuta ya dipeo tseo re ilo di jala; le ho tseba ka ho shebelia pele sehleng seo re yang ho sona. Tsena di re fa matla. Na re batla dimela tse tla nka nako e telele kapa e kgutshwanyane ho hola? Na re kgetha mofuta wa peo e loketseng dibaka tse

Mekgwa e fosahetseng kgahlanong le ya Setshwantsho sa 2 moo ho latetsweng mekgwa e nepahetseng.

Tataiso ya ARC mabapi le bophara ba mela

Bophara ba mela (1,5 m - 2,1 m)	Mela e mesesane (0,91 m - 1,0 m)
Kuno e tlase le e mahareng	Kuno e mahareng le e phahameng
Pula e tlase le e mahareng	Pula e mahareng le e phahameng
Mathata a kgoholeho ya moyo	Methakala ya metsi le e sekameng
Bothata ba mahola: Taolo ya ona ka dikhemikhale	Taolo e ntle ya lehola mmoho le ho fafatsa ho phethahetseng
Ho phethola feela pakeng tsa mela	Ho phethola kaofela

Tataiso ya ARC palong e nepahetseng ya dimela

Kgonahalo ya kuno (t/ha)	Dibaka tse phodileng	Dibaka tsa motjheso o mahareng	Dibaka tse tjhesang
Dibaka tsa komello			
2 (t/ha)	16 000	12 000	10 000
3 (t/ha)	19 000	16 000	14 000
4 (t/ha)	25 000	21 000	19 000
5 (t/ha)	31 000	26 000	24 000
6 (t/ha)	37 000	31 000	28 000
7 (t/ha)	43 000	36 000	

Tsebo ke matla!

Tlhahiso ya poone dinakong tse sa tsitsang

mongobo kapa tse ommeng? Theknolohji e se e fetotse indasteri ya tlhahiso ya dipeo ka mokgwa o makatsang, e leng se re fang monyetla wa ho etsa kgetho ya rona.

Palo ya dimela

Ka ho tseba maemo a lehodimo, re ka itokisa le ho kgetha ka nepo re ntse re hopotse le ka palo ya dimela tseo re tla di lebella. Tataiso ya ARC e eme tjena.

Nako ya ho jala

Ho jala ho simolla nakong eo mongobo e leng o lekaneng, le themphereitjhara ya mobu e leng e loketseng ho medisa peo. Le ha ho le jwalo, taba ya bohlokwa ke ho sheba saekele ya semela sa poone. O ke ke wa rata hore dimela tsa hao tse tshabanang le motjheso le ho haellwa ke mongobo di be tlasa kgatello e bang teng mahareng a lehlabula.

Manyolo

Tshebediso ya hao ya manyolo e etswa ho ya ka kuno e lebelletsweng. Hona ho laolwa ke tebello ya hao ya pula ya sehla.

Ho phetholwa ha mobu

Kgothaletso ke hore hona ho etswe mehatong ya pele ya kgolo ya semela sa poone. Kgothaletso ke hore ho se ke ha tshwenngwa mobu kapa metso ya pepesetswa motjheso nakong eo semela se ntseng se hola. Haeba o tlameha ho laola lehola kgwedding ya Pherekong, kgothaletso ke hore o mpe o fafatse tjhefo e bolayang lehola ho ena le ho sebedisa mokgwa wa ho phethola ka motjhine/tshepe, e leng ho tla pepesa mobu le ho tlosa mongobo wa bohlokwa o ntseng o le teng le ho ipeha kotsing ya ho lematsa metso.

Tjhefo ya lehola

Disebediswa tse kang **tjhefo ya mahola** ha di a lokela ho kgellwa fatshe. Taolo ya lehola ke ntho ya bohlokwa haholo ho molemi ya lebelletseng kuno e ntle. Ha se bohlale ho tswafa ho etsa mosebetsi o phethahetseng mabapi le mahola. Balemi ba bangata ba etsa phoso ya ho nahana hore ba ka nna ba fokotsa tjhefo ho bolaya mahola kapa ka ho tswaka metsi a mangata sefafatsing, sepheo e le ho baballa tjhefo. Hona ke bothata hobane mahola a ntseng a hola a tla ba kgahlanong le dikhemikhale – e leng bothata bo

boholo ka sefafatsi sa mofuta wa glyphosate, se kang Roundup.

Mohato wa bohlokwa ke ho ripitla mahola hang **ka mora ho phetholwa ha mobu**. Tataiso ke hore o kgone ho paroletsas masimo pele dimela tsa poone di hola haholo. Tshebediso ena ya ho qetela ya tjhefo ya lehola e tshwanetse ho tiisa hore masimo a hlwekile, a hloka lehola, mme ha ho phehisano ya letho pakeng tsa ona le dimela nakong ena e hlokolosi. Ntlha e nngwe ya bohlokwa ke hore haeba ho fafatsa ho etswa nako e se e ile haholo, mme maemo e se e le a motjheso o matla, ho se ho omeletse haholo, dikhemikhale di ke ke tsa ba le matla a ho etsa mosebetsi wa tsona.

Moo ditaba tsena di ka fumanwang teng

du Plessis, J. 2003. Maize production. Potchefstroom,
ARC-Grain Crops Institute

**Ditaba tsena re di kumelwa ke Jenny Mathews,
mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho tseba
haholwanyane romella e-meile
ho jenjonmat@gmail.com.**

Tsohle mabapi le ditho

Grain SA ke mokgatlo o ikemetseng wa indasteri, o sebetsang molemong wa mohlahisi wa dijothollo Afrika Borwa. Botho bo wela tlasa lekgetho la tse hlahiswang, le tjhaellwang monwana nakong ya Seboka sa selemo le selemo.

Moo balemi ba babedi kapa ho feta ba sebetsang polasing e le nngwe, balemi bao ba ka fuwa botho e le balemi ba hokahantsweng mmoho. Balemi bana ba hokahantsweng mmoho ba ntse ba ena le menyetla jwalo ka ditho tse ding tse tlwaelehileng, ha feela makgetho a tsona a lefelletswe ditho kaofela.

Ke ba setho sa Grain SA jwang?

Molemi ka mong ya hlahisang dijothollo o ba setho ka ho tlatsa foromo e mo fang matla. Sena se etsahala ka ho tlatsa foromo e jwalo e fumanwang ofising ya Grain SA kapa e fumanwang websaeteng. Hoba molemi a fumane foromo ena ya matla, e mo dumellang, Grain SA e fetisetsa foromo ena ho moemedi ya tla etsa bonneta hore molemi o fumana sejothollo sa hae. Ka foromo, molemi, o nehelana ka matla le tokelo hore moemedi ya amehang a ntsho tjelete ya lekgetho akhaontong ya hae le ho e fetisetsa ho Grain SA. Hang ha ho fumanwe foromo e fanang ka matla, molemi o kenngwa databaseising ya Grain SA.

Ho bolela eng hore melato yohle e lefilwe?

Botho bo phethahetseng bo kenyelletsa bonyane tefo ya R1 000 (hammoho le VAT: R1 140), mme e tshwanetse ho sebetswa selemo le selemo ho ya ka palo ya ditone tse fumanweng. Molemi o dula a ntse a na le matla ho fihlela nakong eo Grain SA e fumanang tsebiso e ngotsweng ya hore matla a molemi jwale a emisitswe.

Mohlala wa 1: Haeba o hlahisa ditone tse 70 tsa poone, hona ke 70 t x R2,50 = R175. Hona ho bolela hore o tlamehile ho lefa hape R965 ka hodimo ho fihlela R1 140 hore o be setho se phethahetseng.

Mohlala wa 2: Haeba o hlahisa ditone tse 100 tsa dinawa tsa soya, hona ke ditone tse 100 t x R5,00 = R500. Hona ho bolela hore o

tlamehile ho lefa R640 ka hodimo ho fihla ho R1 140 hore o be setho se phethahetseng.

Selemo sa ditjhelete se pakeng tsa 1 Hlakubele ho isa ho la 28 Hlakola selemong.

Balemi ba lefileng tsohle ba na le tumello ya ho ya sebokeng sa Grain SA e le baromuwa ba nang le matla a ho vouta, mme ho feta mona ba na le tokelo ya ho kena Letsatsing a Kotulo la NAMPO la Grain SA. Lekgetho la dihlahiswa (jwalo ka ha le tjhaellletswe monwana Sebokeng sa 2016) le hlahella **Theiboleng ya 1**.

Lekgetho le bokellwa jwang?

Grain SA e kena tumellanong le ba agribusiness le ba bang ba nkang dijothollo, e leng ba bokeillang lekgetho lebitsong la Grain SA. Le ha ho le jwalo, sejothollo se sengata se ntse se bokellwa hajwale mapolasing. Ka baka lena, ke boikarabelo ba molemi ka mong ho lefa lekgetho la hae ho Grain SA hore a dule e le setho se lefileng ditshwanelo tsohle tsa sona.

Haeba setho se isa sejothollo sa sona ho e mong wa baemedi ba ngodisitsweng e le ba bokellang dijothollo, e sa ntse e le boikarabelo ba setho/mohlahisi ho fana ka tumello ya hore lekgetho le hulwe tjeleteng ya hae jwalo ka setho.

Haeba wena jwalo ka mohlahisi o ikgethela ho lefa lekgetho la hao la ditone tse isitsweng ka ho otloloha ho Grain SA, bopaki ba tefello hammoho le dintla tsa mofuta wa sejothollo di tlamehile ho romellwa ho Patricia Mahlatsi ka e-meile ya patricia@grainsa.co.za, kapa ka fakese nomorong ya 086 509 7173. Nomoro ya mohala ya Patricia ke 012 816 8035. Taba ya bohlokwa ke ho kenyelletsa nomoro ya hao ya VAT (haeba o na le yona). Grain SA jwale e tla o fa setlankane sa molato o lokelang ho lefshwa.

Dintla tsa Account

Grain SA

ABSA Bank

Account number: 790 810 007

Branch code: 632 005

Dipuisano

Dipuisano le ditho ke ntla ya bohlokwa hammoho le nepahalo ya databaseising ya Grain SA. Ha o tlatsa

Theibole ya 1: Lekgetho la Grain SA.

Sejothollo	Lekgetho/tone ka nngwe
Poone	R2,50
Dinawa tsa soya	R5,00
Soneblomo	R5,00
Mabele	R2,50
Matokomane	R10,00
Koro	R3,00
Canola	R4,00
Kgarese	R3,00
Dijothollo tse ding	R3,00

Makgetho kaofela ha a kenyelletswe VAT

dintla tsa foromo ya hao ya ho fana ka matla, dintla tsa kgokahano le wena di a lokiswa le ho ntlafatswa – ebang ke tse mabapi le aterese ya hao kapa dinomoro tsa hao tsa mehala – e leng tse tla fana ka bonneta ba hore dikgokahano pakeng tsa molemi le ba Grain SA e ba tse nepahetseng.

Dikgokahano le ditho di etsahala ka mekgwa ena e latelang:

- Dintla tse amanang le mabaraka di romeliwa ho ditho letsatsi le letsatsi ka e-meile.
- SA Graan/Grain (lesedi mabapi le ditaba tsa bohlokwa tse etsahalang hammoho le tse amanang le indasteri). Ditaba tsena di romeliwa ho ditho ka e-meile kgwedi le kgwedi.
- Mangolo a elektronike a romellwa ho ditho beke tse ding le tse ding tse pedi.
- Melaetsa ya SMS le yona ke ya bohlokwa ya puisano le ditho. Ka baka lena, ke ntla ya bohlokwa hore mokgatlo o be le nomoro e e nepahetseng ya cellphone ya hao.
- Ditaba tse amang molemi hammoho le diketsahalo di ka nna tsa fumanwa ho Facebook (www.facebook.com/GrainSA) le Twitter (@GrainSA).
- Etela Grain SA's website, www.grainsa.co.za, hore o fumane lesedi le batsi. Eba le kgotsa moyeng wa hao, mme o be setho sa Grain SA. Lebisa mohala wa hao ho Patricia Mahlatsi (086 004 7246) kapa romella e-meile ho yena atereseng ya patricia@grainsa.co.za kapa ho ya Elray Stuurman (elray.stuurman@grainsa.co.za) mabapi le bothata bofe kapa bofe bo amanang le lekgetho la hao. Ke phetho, ke tu!

Botho ba sehlopha sa boithuto

Ka ha lenaneo la ntshetsopele ya molemi le ena le ditho tse ngata tsa balemi ba banyane, re na le mofuta o ikgethileng wa botho – botho ba sehlopha sa boithuto – e leng bo mabapi le balemi bana.

Hore o be setho sa sehlopha sa boithuto ho hlokahala tefello ya R30 ka selemo.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Dirk Kotzé le Toit Wessels, Balaodi ba Papato ya Ditho le Dipuisano, Grain SA. Ho fumana lesedi le batsi, romella e-meile ho dirk@grainsa.co.za kapa toit@grainsa.co.za.

DINOTSHI KE DIJARI TSA BOHLOKWA tsa pholene

Ka lefatshe bophara ho nnile ha eba teng phokotseho ya palo ya dinotshi. Re bala tsena dikoranteng le dimakasining le ditabeng tsa dithelevishine le ditabeng tse ding, empa na re fela re utlwisia bohlokwa ba ditaba tsee?

Hona ho tla ba le sekgahla se seholo indastering ya temo, mme ke rona haholo balemi ba tshwerreng tau ka mohatleng. Ditaba tsa kajeno di tla hlalosa bohlokwa ba dinotshi le seabo sa tsona temong, haholoholo tabeng ya tshebetso ya tsamaiso ya pholene (modula) dijothollong tsa rona tsa soneblomo.

Tsamaiso ya pholene ke eng?

Tabeng ya pele, re tshwanetse ho utlwisia hore tsamaiso ya pholene ke eng. Hona ke tsamaiso ya pholene ho tloha botoneng ba semela ho ya botshehading ba sona, e leng se hlahisang tholwana le peo. Hangata pholene e boetse e tsamaiswa dimeleng tse tona ka botsona ho ya dimeleng tse tshehadi, e leng se bitswang phapantsho ya ketsahalo ya pholene, e leng ketsahalo e atileng haholo dimeleng tse jetsweng.

Dikokwanyana tse kang ditshintshi le dirurubele, haholo dinotshi, ke tsona tse tsamaisang pholene. Ha di ntse di tloha semeleng se seng ho ya ho se seng, pholene ena e a tsamaiswa, mme ketsahalo ena e fetisetsa pholene ho tse ding, e leng ketsahalo ya boikeketso ba semela. Haeba ketsahalo ena e sa etsahale, dimela di ke ke tsa tswela pele ho ba teng, mme tlhahiso ya dijo e tla kgaotsa ho ba teng. Ke ka baka lena re tshwane-tseng ho baballa dinotshi.

Seabo sa dinotshi

Seabo sa dinotshi ketsahalong ena ke se seholo haholo, empa hobaneng ha palo ya dinotshi e ntse e fokotseha lefatsheng ka bophara? Ditaba ke tse ngata mabapi le lebaka la ho fokotseha ha palo ya tsona. A mang a mabaka ke a amanang le tshebediso ya ditjhefo tse bolayang dikokwanyana hammoho le dikhemikhale le mehato ya letsatsi kapa motjheso ka baka la palo e ntseng e eketseha ya disselefoune le ditora tsa dikgokahanyo tse se-betsang ntle le mehala (*wireless*).

Batho ba bangata ba dumela hore boikarabelo ba sena ke balemi mabapi le phokotseho ena. Rona re le balemi re ntse re jara boikarabelo ka ho otloloha ka ho baballa le ho kgothaletsa dinotshi mapolasing a rona.

Lebaka le leng le bolelwang e le lona le bakang phokotseho palong ya dinotshi ke phediso ya dibaa-

ka tsa tsona tsa bodulo, e leng tsa tlhaho ham-moho le palo e eketsehang ya batho lefatsheng. Ha batho ba fihla sebakeng se itseng, dibaka tsa bodulo ba dinotshi di a fediswa ka ha batho ba ena le bothata ka dinotshi.

Ka 2010 mmasepala wa Barberton, Mpumalanga o ile wa fana ka taelo ya ho fedisa dibaka tse 900 tsa bodulo ba dinotshi. Dr Gerhard Verdoorn, motsamaisi wa Setsha sa The Griffon Poison Information o ile a re ketso ena ha e hlo-kahale empa dinotshi di ka mpa tsa batelwa tulo kapa sebaka se seng. O boetse a hatella mathata a bakwang ke tshebediso e fosahetseng ya ditjhefo tse bolayang dikokwanyana kaha matlo a dinotshi a ntse a fediswa ka dibolayakokwanya ho sa hlokahale. Taba ena e na le bothata hobane dikokwanyana tsena di thusa dimela ka tsamaiso ya pholene, mme di thusa kemari-song le tlhahisong ya dimela tse ding tse njha. Keletso ya hae e bile hore haeba dinotshi di le teng tulong e itseng moo di sa beheng bophelo ba batho kotsing, di tshwanetse ho tlohelwa di le jwalo hobane di bohlokwa temong le ho tse melang tsa tlhaho.

Le ha ho le jwalo, haeba di beha bophelo kotsing, bahlokemedi ba professhene, ba tsebang ho sebetsana le tsona, ke bona ba tshwanetseng ho di fetisetsa dibakeng tse ding ho ena le ho di fedisa ka tjhefo. Re tshwanetse ho qala re sheba dinotshi e le leruo la rona la bohlokwa, eseng dintho tse behang bophelo ba rona kotsing, haeba re batla ho bona phetoho ditshekamelong tsena tsa lefatshe.

Tshebediso ya dinotshi phetisetsong ya pholene soneblomong

Soneblomo ke semela sa boraro se seholo di-jothollong tsa Afrika Borwa, mme ke sejothollo sa bohlokwa haholo ho bareki. Soneblomo e sebediswa haholo tlhahisong ya ole ya soneblomo e sebediswang ke batho hammoho le oil cake e sebediswang ho fepa diphoofolo.

Afrika Borwa e hlaysia ditone tse ka bang 700 000 tsa soneblomo ka selemo. Hore molemi a fihlelle kuno e ntle, o tshwanetse ho

hlokomela sejothollo sa hae hantle. Hona ho kenyeltsa tshebediso ya taolo e nepahetseng ka dikhemikhale kgahlanong le mahola le dikokwanyana hammoho le tshebediso e ntle ya manyolo. Tsena ke dinnete tse tseba-halang haholo, empa seo balemi ba ntseng ba tswela pele ho se lemoha ke bohlokwa ba ketsahalo ya tsamaiso ya pholene hore kuno e ntle e fihlellwe.

Soneblomo e hola hantle moo ketsahalo ya tsamaiso ya pholene e leng ntle. Ho etsa bonnate ba hore sena se a fihlellwa, balemi ba bangata ba hira matlo a dinotshi hore a behwe masimong a bona a soneblomo, mme ba etsa bonnate hore ketsahalo ya tsamaiso ya pholene e a etsaha-la dijothollong tsa bona. Dilemeng tse fetileng tse balwang ka mashome, mohato ona o ne o sa hlokahale hobane dinotshi tse ngata di ne di le teng tse neng di etsa mosebetsi ona, empa kajeno hona e se e le tlwaelo e seng e atile, mme e se e bile e le kgwebo e ntle ho batho ba bolokang dinotshi. Haeba re ka baballa dinotshi tikolohong ya tsona ya tlhaho, mme ra phehella ho eketsa palo ya tsona hape, mohlo-mong balemi ba tla kgona ho babala tjhelete ya ho hira dinotshi.

Balemi ba ka etsa eng ho tshireletsa palo ya dinotshi?

Ka hoo, potso e a botswa, re ka etsa eng rona balemi le beng ba malapa ho fokotsa kotsi ena le ho tshireletsa palo ya dinotshi?

Ha seholpha sa dinotshi se kena tikolohong ya baahi, ketso ya pele e tleng dikelellong tsa batho ke ho fedisa dinotshi ntle le ho nahana ka sekgahlia seo di nang le sona ho rona. Ho ena le ho di bolaya ka ho di peitela le ho sebedisa tjhefo ya dikokwanyana, re tshwanetse ho ela hloko keletso ya Dr Gerhard Verdoorn; "ho ne ho ka ba molemo ho tlosa dinotshi kapa ho mpe-fatsa maemo a bophelo a potapotileng moo di phelang teng ho ena le hore tsona ka botsona di itlose tulong eo".

Ho teng ditsebi tse ngata tse kang baboloki ba professhene ba bolokang dinotshi, ba nang le tsebo le disebediswa tsa ho isa dinotshi dibakeng tse ding. Ba bangata ba bona ba tla thabela ho thusa tabeng ena haeba ba kopuwa ho etsa jwalo. Haeba o hloleha ho fumana ditsebi tsena, mohato o hlahlamang wa hao ke wa ho etsetsa dinotshi mosi hore di tlohe moo. Hona

Ha di ntse di tloha semeleng se seng ho ya ho se seng, pholene ena e a tsamaiswa, mme ketsahalo ena e fetisetsa pholene ho tse ding, e leng ketsahalo ya boikeketso ba semela.

ho ka etswa ka ho tjhesa ntho e tala jwalo ka mahlaku a matale haufi le moo di leng teng, mme mosi ona o motsho o tla di qobella ho tloha moo di leng teng.

Ela hloko hle: Ho bohlokwa HAHOLO ho ba sedi haholo nakong ya ha o etsa mosebetsi ona! Ema thoko le sebaka sena, o etse bonnate hore bana ha ba yo ba ntseng ba bapala haufi le moo.

Re le balemi re tshwanetse ho sebedisa tjhefo ya dikokwanyana "e seng kotsi ho ka sebediswa". Botso baemedi ba selehae ba dikhemikhale mabapi le kgetho e nepahetseng. Nahana hantle nakong eo o sebedisang dikhemikhale mesebetsing ya hao polasing. Ke boikarabelo ba rona balemi ho ba bababallu ba tlhaho le tsohle tsa yona. Thahong dintho tsohle di tshwarahane, mme ha re tlosa karolo e itseng, kaekae ditlamorao di tla ba teng.

Ka mehla hopola hore ka ntle ho dinotshi bongata ba dimela tsa rona bo tla hloka ketsahalo ya tsamaiso ya pholene. Ena ke ntla ya ho qetela eo re sa rateng ho e bona, haholoholo lefatsheng lena leo ho lona tlhoko ya dijо e ntseng e hola letsatsi le letsatsi.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Gavin Mathews, Kgau Tsamaisong ya tsa Tikoloho. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho gavmat@gmail.com.

Taolo ya seboko dinaweng tsa soya

Seboko sa Afrika, kapa Helicoverpa armigera, e leng lebitso la sona la saense, e leng la mofuta wa Lepidoptera (serurubele) le lelapa la Noctuidae kapa mmoto, ke seboko se tshwenyang haholo dinawa tsa soya le dijothollo tse ding.

Seboko sena se fumanwa hape le dinaweng tse masimong, khothoneng, pooneng, dierekising, mabeleng le tamating. Seboko sena se fumanwa naheng e nngwe le e nngwe ya Afrika le dikontinenteng tse ding.

Tshenyo dimeleng

Tlhaselo e kgolo dinaweng tsa soya e ka ba le tshenyo e mpe haholo sejothollong se jetsweng hantle. Tshenyo e bang teng sehleng se itseng e laowlwa feela ke matsatsi a ho jala hammoho le nako ya ho fofa ha tsona hammoho le ya dimmoto tsa pele. Balemi ba tshwanetse ho shebisisa tshenyo ya tsona ka mora matsatsi a leshome hoba ba jale, mme ba nne ba hopole

Saekele ya bophelo bohole e phethahala matsatsing a 25 - 60 ho ya ka dithemphereitjhara tse leng teng.

Setshwantsho sa 1 le 2: Mmoto o seng o hotse.

1 hore tlhaselo e leng teng e tla nne e fapane selemo le selemo. Ditsie di itjella mahlaku, mahlomela, dintilha tsia kgolo, dipalesa le ditholwana. Hona ho ka etsahala ka hoo mohatong wa pele kapa wa kgolo ya semela hammoho le nakong ya ho etsa dipalesa le ditholwana kapa mohatong wa ho etsa peo. Tshenyo e bang teng ya lehlaku e fokotsa sebaka sa lehlaku le ka sebedisang menontsha, mme hona ho qetella ho bakile tahlehelotse e kgolo ya dithollo haeba ho sa thibelwe. Diboko tse nyane di phunya masoba a tjhitja mahlakung le dikotolwaneng. Tshenyo e ntseng e wela fatushe e wela thoko le dikarolo tse sentsweng tsa semela, mme ho thata ho ka di bona semeleng kapa ka tlasa sona. Hang ha di phunyeletsa hare ka hara dikotolwana, ho ba boima ho di laola ka tjhefo ya dikokwanya.

Saekele ya bophelo

Mmoto o seng o hotse ke wa mmala o bosootho bo boshela, o nang le matheba a fifetseng, mela e meputswa e sa lekaneng hammoho le letshwao le tshwanang le phio mapheong a ka pele. (**Setshwantsho sa 1 le 2**). Mapheo a ka morao a masweu, a na le matheba a matsho, a malelele, a mathang mmoho le karolo e ka thoko. Mmoto o bolelele ba 14 mm ho isa ho 18 mm, mme ho phatlalla ha mapheo ke ho ka etsang 35 - 40 mm. Mmoto e batlang e le matla ho fofa e phatlalla le sebaka sohle se jetsweng, mme e

ka nna ya fefolelwahole ke moyabakeng tse ding moo ho jetsweng dinawa tsa soya. Mmoto e hohelwa ke dimela tse nang le lero le monate la mahe a dinotshi kapa dipalesa tse nang le lero le monate.

Mmoto o behela mahe a mangata, mme saekele ya ona e ka nna ya phethelwa nakong e kgutshwane tlasa maemo a futhumetseng.

Mahe a qhotswa matsatsing a 3 - 4. Mahe a na le diameter ya 0,50 mm, a sedikadikwe, mme a boshela bo bosweu ka mmala (**Setshwantsho sa 3**). A fifala pele a qhotswa ka ha popane e hola ka hara lehe.

Mohato wa popane o kenyaletsang mohato wa tsie (**Setshwantsho sa 4**) ke o nkang matsatsi a 17 - 35.

Mahe a ka ba le diameter ya 0,50 mm.

Ditsie tse nyane ka kakaretso di bosehla bo bosweu ho isa bosoothong bo bofubedu. Di na le hloho e bosootho bo fifetseng le mela e mengata ya dikutu tse ngata tse ntsho tse nang le meriri e mekgutshwane mekokotlong, e leng e fanang ka ponahalo e mathebatheba. Ditsie tse tsofetseng di fapana ka mebala ho tloha mmaleng o batlang o le motsho, o le mosootho kapa o motala ho isa bosehleng bo kganyang, bo nang le metwa e bosehla bo boputswa bo fifetseng bo mathang le mahlakore a mmele.

Ditsie tse hotseng ka ho phethahala di theha semeleng, di kena mobung moo di tswe-lang pele ka mohato wa pupa.

Mohato wa pupa mobung o nka nako ya matsatsi a 17 - 20. Pupa e na le bosootho bo kganyang, bolelele ke 16 mm, mmoho le metwa e mmedi e mekgutshwane, e bapileng karolong e ka morao ya yona (**Setshwantsho sa 5**).

Saekele kaofela ya bophelo e phethahala matsatsing a 25 - 60 ho ya ka motjheso o leng teng nakong eo. Mmoto o tloha mohatong wa pupa, mme o qala ho fofa ho simolla saekele e nngwe hape ya bophelo nakong ya sehla.

Ho beha leihlo le ho laola bothata bona

Taolo ka mokgwa wa

tlhaho le ka dikhemikhale

Diboko tsa ditsie di ka laolwa ka mokgwa wa tlhaho ka mekgwa ya kwaekgwaba. Popane e kulang e ka bonahala semeleng, mme e ka nna ya hola haeba maemo a e lokela. E ka ba mohollo haeba e ke ke ya laolwa ka dikhemikhale.

Ke taba ya bohlokwa ho tsamaya ka mao-to ka hara masimo le ho batlana le mmoto. Di bonahala ha bonolo nakong ya letsatsi ka ho kgathatsana le dimela nakong eo di fofang di tloha semeleng. Balemi ba kgona ho bona dibaka moo di ipatileng teng ka hara lehlaku le sentsweng ke ditsie. Lehlaku le sothahaneng le bonahala ha bonolo. Le ha ho le jwalo, hona ho bonahala nakong eo tshenyo e seng e etsahetse. Mehato ya taolo e tshwanetse hore e be e se e nkilwe nakong ena!

Nako le tshebediso ya dikhemikhale

Dimela tsa dinawa tsa soya di kgona ho ema di title le hoja tshenyo ya 35% ya mahlaku e se e etsahetse. Hona ho ka lekanngwa ka ho bokella palo ya boemedi ya mahlaku a dimela mona le mane, le ho etsa tekanyetso ya boholo ba tshenyo e entsweng lehlakung. Palohare ya tshenyo mohatong o itseng e ka sebetswa le ho lekanngwa. Le ha ho le jwalo, nakong ya dipelesa le ya ho flatswa ha mekotlana ya peo, tshenyo ya 20% ya lehlaku e baka tahlehelokunong.

Tataiso ke hore 25 kapa dipopane tse naga-ta tsa bolelele ba 12 mm mithara ka nngwe ya mola di baka palohare ya 35% ya tahlehelokunong ya mahlaku. Ka kakaretso ho amohelwa hore tao-lo ka dikhemikhale tsefafatswang e ka ba mo-lemo ha tshenyo ya boemo bona e bonahala. Bothata ke hore tshenyo e etsahala ka potlako ho tloha ho 20% ho isa ho 35%. Bohlale ke hofafatsa nakong eo tshenyo ya lehlaku e leng mohatong wa 20% kapa nakong eo popane tse 25 kapa ho feta di fumanwang mithareng o le mong wa mola.

Dikhemikhale le hofafatsa

Ho se ho fumanwe lefatshe ka bophara hore dibolayakokwanyana tsa pyrethroid di se di hael-lwa ke matla a taolo ya tsona, e leng moo tse tharo ho tse leshome di bonahetseng di sebetsa hantle. Tshebediso ya pythrethroids feela, Fore-setata nakong ya dihla tsa morao tse fetileng, ke wona feela mohato wa dikhemikhale o hlahis-tseng diphetlo tse fokolang haholo.

Mehato e kgothaletswang ya ho laola ke hofafatsa ka motswako wa pyrethroid le diamide, o theilweng tjhefong ya dikokwanyana.

Motswako o kgonahalang, o matla, ke wa pyrethroid e kang ya lambda cyhalothrin (Kartae) ka 50 g/ha hammoho le methomyl e sebedi-swang ka sekghahla sa 100 ml/ha motswakong o pakeng tsa 300 litres/ha le 500 litres/ha. Ka ho sebedisa metsi a ka tlase ho mona, ho ke ke ha fihlella lehlaku le kutu hore diphetlo e be tse ntle. Taba ya bohlokwa ke hofafatsa ka matla (*pressure*) a pakeng tsa 2,5 ho isa ho 3 bars ho tiisa hore mahlaku a tsokotswa ho le-

4

Mohato wa ditsie.

5

Pupa e bosootho bo kganyang le bolelele ba 16 mm.

kaneng ke sefatatsi ho hlahisa ditsie tse ipatileng le ho tshireletswa ke mahlaku. Hantlele ha ho kgonahale ho di laola ha di se di kenelletse ka hara dikotolwana. E ka ba hantle ho inshora kghanlong le tshenyo e ka nnang ya eba teng e fe-tang tshenyo ya 20% lehlakung. Hopola hore ho bohlokwa ho kenyelletska sticker se kang orosorb ho tiisa hore khemikhale e itshwareletska mahlkung a semela, e leng moo sticker se nang le monyetla wa ho itshwareletska mahlkung a semela, mme hape se nang le monyetla o motle wa ho bolaya popane ya seboko.

Sefafatsi se tswakilweng se tla ba le tshebetso e nngwe ya morao, e leng ya beke tse ka bang tharo, e leng moo se tla laola tlhaselo efe kapa efe e ka bang teng nakong ena.

Ka mehla ikopanye le morekisi wa hao wa dikhemikhale kapa setsebi mabapi le keletso e ntle le ho hlahloba hore na motswako o kgotha-leditsweng o fela o loketse mohato wa dinawa tsa soya tse ilo fafatswa.

Qetelo

Ruri ho hlokolosi hore molemi a batlane le ho tsoma dimmoto le ditsie kgafetsa le ka mokgwa o batsi hore a kgone ho tseba ha di se di le teng le ho laola tlhaselo e kotsi e ka nnang ya eba teng ya seboko nako e sa le pele.

6

Tshenyo ya seboko.

Grain SA e buisana le... Senokwane Monnapula Matthews

Senokwane Matthews ke sehwai sa poone le kgarese tlaa nosetso tulong ya Pudimoe, e welang tlaa Mmasepala wa Setereke sa Dr Ruth Segomotsi Mompati Provenseng ya North West. Sehwai sena se nang le tjheseho se kgolwa hore se tla fihlela boemo ba sehwai sa mohwebi haufinyana ka ha se na le boiphihlelo, mme se fumane kwetliso e hlokahalang ho fihlela sepheo sa sona.

O sehwai hokae, sa dihekthara tse kae? O sehwai sa eng?

Ke sehwai dihekthareng tse 10 koporasing ya Reathloma e leng Pudimoe. Hajwale ke jala poone ya dijothollo tsa lehlabula le kgarese ya dijothollo tsa mariha.

Ke sefe se o fang tjheseho le mafolofolo?

Temo ke ntho e monate, e nang le diphephetso, mme se mphang tjheseho haholo ke hore ka mora dikgwedi tse ding le tse ding tse tshele-

tseng ke etsa phaello. Hona ho bohlokwa ka ha ke bona ka moo dintho di etswang ka teng le hore phaello e tswa hokae.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Matla: Ke sebedisa pivots ho nosetsa. Ka hoo, le ha pula e le siyo, ke ntse ke kgona ho hlahisa hloho.

Bofokodi: Ho se tsebe disebediswa tsa ka tsa temo ke hona moo bofokodi ba ka bo leng teng.

Kuno ya hao e bile jwang ha o ne o simolla ka temo? Dikuno tsa hao di eme jwang jwale?

Ha ke ne ke qala ka temo, kuno ya ka ya poone e ne e le ditone tse 12 hekthara ka nngwe, mme kuno ya ka ya kgarese e ne e le ditone tse 6 - 7 hekthara ka nngwe. Hajwale dikuno tsa ka tsa poone ke tse pakeng tsa ditone tse 12 - 13 hekthara ka nngwe. Hajwale dikuno tsa poone di pakeng tsa ditone tse 8 le tse 10 hekthara ka nngwe, mme kgareseng teng ke ditone

tse 5 - 6 hekthara ka nngwe. Dikuno tsa ka di a fokotseha jwale, mme ka kakaretso lebaka le leholo ke mathata a phepelo ya metsi.

O nahana hore ke sefe se kentseng letsoho haholo tswelopeleng le katlehong ya hao?

Ha ke ne ke simolla ka temo, mobu o ne o le motle ka ha ke ne ke sebedisa mokgwa wa phapantsho ya dijothollo, mme hona ho molemo haholo mobung – diphetho tsa mobu o ntjhafaditsweng di eketsa kuno. Masalla a dijothollo tse fapaneng a thusa ka menontsha, e leng se eketsang kuno.

Ke kwetliso efe eo o seng o e fumane ho fihlela jwale, mme ke efe eo o lakatsang ho e fumana?

Ke phethetse dithuto tse latelang: Selelekela Korong e tlaa Nosetso, Selelekela Kgaresseng e Tlaa Nosetso, Thlakomelo ya Terekere le Disebediswa tsa Temo, Ntshetsopele ya Boitsebelo (welding) le Temo e lebisang Phaellong.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hilano? O ka lakatsa ho fihlella dife?

Mphemphe e a lapisa. Ka moso ke lakatsa ho ipona ke ena le disebediswa tsa temo tseo e leng tsa ka ka sebele. Ke lakatsa ho ipona ke le sehwai sa makgonthe. Ke dumela hore hona ho a kgonahala ka ha ke se ke na le boiphihlelo le kwetliso ya boemo ba sehwai sa nnete. Hajwale ke rata ho ntlatatsa boitsebelo ba tlhahiso le ho bontsha hore nka kgona ho hatela pele ha feels nka ba le nako le kwetliso e nngwe hape.

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba batjha, ba ntseng ba thuthuha?

Hajwale re shabane le mathata ka baka la pula e leng siyo, mme re thuswa haholo feels ke nosesto eo re e fumanang. Keletso ya ka ho balemi ba batjha, ba ntseng ba thuthuha ke hore temo ke ntho e kotsi haholo – haeba o batla ho ba molemi, eseng papadi, o tshwanetse ho fina seledu le ho sebetsa ka thata. Ho nka nako ho fihlella boemo ba ho etsa phaello, mme ke ka ho sebetsa ka thata feels o ka fihlellang boemo bono.

Ditaba tsena re di kumelwa ke
Julius Motsoeneng, Mohokahanyi wa
Provense Taung, Provenseng ya North West.
Mabapi le lesedi le batsi, romella
e-meile ho julius@grainsa.co.za.

Na polasi ya ka e tla tshwarella?

**Mehato ya ho
shebana le
potso ena**

Ka nako tsohle balemi ba shebana le diphephetso kgwebong tsa bona tsa temo. Tlalaemete e ama dikgwebo tsa rona, mme re tshepa hore mohlomong ha o qeta ho bala ditaba tsena, komello e tla be e fetile.

Re kopana le maemo a hlokanq botsitsi dipolotiking, diphephetso mebarakeng hammoho le ditjeho tse ntseng di phahama, hammoho le tse ding tse ngata. Re le balemi re tshwanetse ho phahamisa hloho, ho sheba nnene ya taba ka mahlong, le ho ipotsa ka mehla potso e reng: Na polasi ya ka e tla tshwarella ho le hokae?

Mona re na le mehato e mmalwa eo re tshwanetseng ho shebana le yona hore re be le tiisetso ya hore dikgwebo tsa rona tsa temo di tla nne di tiye, di tshwarelle. Mehato ena e ka thoko ho mesebetsi e meng e kang ya ts-

maiso tlhahisong, mebarakeng, mehloding ya batho, le tse ding.

- Na o boloka direkoto tse nepahetseng? Ke nnete e ke keng ya hanyetswa hore molemi a ke ke a tsamaisa kgwebo ya hae ntle le tsebo ya letho – o ke ke wa tsamaisa kgwebo ntle le mehato ya ho ipeha sekaleng. Ka hoo, tsebo ya tse etsahalang e tshwanetse ho bokellwa, ho behwa sekaleng le ho rekotwa ka ho ngolwa fatshe. Mona re bua ka thepa ya polasi hammoho le tjhelete e kenang. Diketsahalo di tlamehile ho behwa sekaleng le ho rekotwa (ngolwa) ka mokgwa wa ho ngolwa bukeng kapa komporong, e leng ka mokgwa oo molemi a tla kgona ho o sebedisa. Temong mokgwa ona o bitswa poloko ya direkoto.
- Tabeng ya bobedi, na mosebetsi wa hao ke wa phaello e tla nne e tshwarelle nakong e telele? Ela hloko, re bua mona ka phaello e

bonahalang, eseng papadi. Haeba ha o a sheba phaello e tshwarellang, ya nako e telele, kgwebo ya hao e tla fetoha papadi feela ya ho itlosa bodutu, e ke keng ya tshwarella nako e telele. Ho lekanya phaello ya hao, o hloka setatemente se nepahetseng sa ditjhelete tse keneng. Ka ntle ho sona e tla ba bothata feela.

- Na o na le maruo a mangata ho feta dikoloto? Maruo kaofela a tshwanetse ho feta dikoloto ka bongata, e leng ka papiso ya 2:1 hore ebe o tshireletsehile. Ho tseba papiso ena, o tshwanetse ho ba le disetatemente tse nepahetseng tsa ditjhelete, mme ka ho qolleha o be le leqephe la nnene la tekano kapa la papiso (balance sheet), jwalo ka ha feela o hloka setatemente sa tjhelete e kenang. Ka tlwaelo mohato ona o bolela nnene ya hore ha o reke haholo ka tjhelete e adimilweng.

Pula Imvula's Quote of the Month

Challenges are what make life interesting and overcoming them is what makes life meaningful.

~ Joshua J. Marine

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ▶
► Fax: 051 430 7574 ▶ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
► 082 854 7171 ▶ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
► 018 468 2716 ▶ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Sesotho.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foresetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ▶ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ▶ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpmalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ▶ jerry@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ▶ Nonhlanhla Sithole

Jurie Mentz

Mpmalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ▶ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ▶ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 650 9315 ▶ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8069 ▶ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
► 078 791 1004 ▶ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ▶ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057 ▶ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ▶ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ▶ Lebo Mogatlyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 076 182 7889 ▶ julius@grainsa.co.za

Sinelizwi Fakade

Mthatha
► 071 519 4192 ▶ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8077 ▶ Cwayita Mpotyi

**Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.**

Na polasi ya ka e tla tshwarella?

- Na o tsamaisa tjhelete ya hao ya kontane ka nepo le ho hopola ho se sebedise tjhelete ya hosane kajeno ntle le haeba ho hlokhala ka nneta mabapi le mabaka a hlokolosi a tlhahiso? Hape ipotse potso ya hore na o kgona ho lefa dikoloto kaofela, tse kang meputso kgwedi le kgwedi. Mokgwa feela wa ho araba potso ena ke ho ba le setatemente sa tjhelete e kenang. Hore o kgone sena, o tlameha ho ba le tsebo yohle e tshephahlang, e leng ya poloko e nepahetseng ya direkoto tsa tjhelete.
- Na o etsa phapang pakeng tsa tse tlamehileng ho rekwa kgwebong le tse rekewlang monate feela? Taba ena e ka tadimeha e le ntho feela empa e bohlokwa haholo, mme e tshwanetse ho nahaniiswa ka botebo hore ke hokae moo molemi a tshwanelang ho fokotsa teng nakong tsa mathata le moo tjhelete e sebediswang teng hobane feela e le teng. Tse tlamehileng ho rekwa ke ditlhoko tse lokelang ho hlahisa dihlahiswa tsa boleng bo phahameng, mebarakeng le kwetlisong ya basebeletsi. Tsena ke tsona tse dumellang kgwebo ya hao ho tshwarella le ho hola.
- Ka lehlakoreng le leng, tse ding tsa tse late lang ke tse 'monate ho ba le tsona' mae-mong a jwale a ikonomi: Ho reka makoloi a mang bakeng sa a seng a kgathetse, disebediswa tsa IT le ho kenya difonofono bakeng sa tsa kgale.
- Mokgwa o hlwahlwa wa ho laola ditshe nyehelo tsena ke ka mokgwa wa moral o nepahetseng wa kgwebo, e leng o dumellang molemi ho shebisisa dintho ka ihlo le ntjhotjho le ho fokotsa ditshenyehelo.
- Na o feela o ntlatatsa tshebetso ya hao kapa yona tlhahiso ya hao ya mosebetsi o mong le o mong ka ho nka mehato e nepahetseng – ditone tsa poone tse hlahiswang hekthareng ka nngwe, dikelomithara tse nkuwang lithareng ka nngwe ya mafura, kilograma ka nngwe ya boyo ho ya ka nku ka nngwe, jwalojwalo? Ena ke ntla ya bohlokwa hobane ho hlola mathata a hlwangmekwala a ho phahama ha ditheko, tjhelete e kenang e tlamehile ho eketswa ka ho hlahisa ho hongata hekthareng ka nngwe ho ntse ho tadimilwe taba ya ho laola ditshenyehelo.
- Na o sebedisa mekgwa ya temo ya pabal lo ya mobu? Sebedisa mekgwa ena ya temo. Ka mora nako e itseng, monono wa mobu o tla ntlatala, mme hona ho tla eketsa tlhahiso ya hao. Temo ya pabal lo e ka haloswa e le mokgwa wa temo e tshwarellang, o fokotsang tlheketfeso ya mobu ka mokgwa wa minimum tillage le phapantsho ya dijothollo ka sepheo sa ho siya bongata ba masalla a mangata ka moo ho kgonahalang ka teng (mahlaku,

mohwang), e leng tse thusang haholo hore metsi a monyele hantle mobung.

- Re reng ka thekonoloji e ntjha? Ka mela nahana ka mekgwa e metjha le disebediswa tse ka thusang hore ho fihlellwe tlhahisong e ntlenyana. Le ha ho le jwalo, nahana ka hloko pele o ikakgela theknolojing ya moraorao tjena. Taba ya bohlokwa ke ho dula o le malala-a-laotswe, mme o tseba haholo ka theknoloji ya moraorao tjena, empa o tlamehile hore ebe o kgona ho lefella theknoloji ena e ntjha.
- Etsa diphuputso tsa ho atolosa kapa ho arola kgwebo ya hao hore e be mesebetsi e mmalwa e fapaneng, e leng eo sepheo e leng ho eketsa tjhelete ya hao e kenang hammoho le ho laola dikotsi tse ka bang teng. Re hloka mantswe a ho hatella bohlokwa ba ho arola mesebetsi ya polasi. Empa hape, o tshwanetse ho shebisisa dintla tsotle ka ihlo le ntjhotjho. Le ha ho le jwalo, ho arola mesebetsi ya hao polasing ke ntla ya bohlokwa e fupereng tse kang ho ntlatala ha tjhelete e phallang e kena, ho fokotsa dikotsi tse ka bang teng ha mofuta wa mosebetsi e le o le mong feela, ho eketsa phaello ya hao, jwalojwalo. Tsena tsotle di molemo ho feta mehato e meng eo o ka e nkang.

Tsepamisa maikutlo a hao mehatong ena ka ho ema o tiile. Ke a o hlapanyetsa hore kgwebo ya hao e tla ema e tiile ha o ka hlokomela dintla tsena. Le teng haeba o sa etse tjena, o tla shebana le mathata jwalo ka ha re boletse hangata – haeba o sa behe tshebetso ya hao sekaleng, o ke ke wa ba le tsamaiso le taolo e nepahetseng.

**Mehato ya ho
shebana le
potso ena**

Ditaba tsena re di kumelwa ke Marius Greyling, mophethisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho mariusg@mccacc.co.za.